

Затверджую

ВИСНОВОК

кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики
Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації

Матусевич Тетяни Володимирівни

«Філософська парадигма наукової освіти:

стратегії і практики розвитку відповідального громадянства»

на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за
спеціальністю 033 Філософія.

Витяг з протокол № 10 від 23 травня 2024 року

ПРИСУТНІ: Вашкевич В. М., доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри СФФООП; Андрущенко В. П., член-кореспондент НАН
України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор;
Аколян В. Г., доктор філософських наук, професор; Бобрицька В. І., доктор
педагогічних наук, професор; Вернидуб Р. М., доктор філософських наук,
професор; Гайлич Н. М., кандидат філософських наук, доцент; Драпушко Р.
Г., кандидат філософських наук, доцент; Заблоцький В. П., доктор
філософських наук, професор; Крилова С. А., доктор філософських наук,
професор; Кушереш В. І., доктор філософських наук, професор; Панченко

Л. М., кандидат філософських наук, професор; Процька С. М., кандидат педагогічних наук, доцент; Семенюк Н. В., доктор філософських наук, професор; Терепищій С. О., доктор філософських наук, професор; Хамітов Н. В., член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор.

Секретар кафедри: кандидат педагогічних наук, доцент Процька С. М.

Докторантка кафедри Матусевич Т.В.

Запрошені:

Свириденко Денис Борисович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО.

Порядок денний:

Про рекомендацію до захисту докторської дисертації **Матусевич Тетяни Володимирівни «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства»**, на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 033 Філософія.

Науковий консультант: Андрущенко Віктор Петрович – член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор

Рецензенти:

- **Заблоцький Віталій Петрович**, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики;

- **Свириденко Денис Борисович**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО;

- **Терепищій Сергій Олександрович**, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики.

Слухали: Головуючий на засіданні: Вашкевич В. М., завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, доктор філософських наук, професор повідомив, що Матусевич Тетяни Володимирівни «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства» на здобуття наукового ступеня доктор наук за спеціальністю 033 Філософія.

Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики «Філософська парадигма глобальних трансформацій суспільства і освіти: теоретичні та прикладні аспекти» (номер державної реєстрації 0117U004972). Тема дисертації затверджена та уточнена на засіданні Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 6 від 30 листопада 2022 р.) та рекомендована кафедрою соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики .

Всі необхідні документи належним чином оформлені та представлені на засідання кафедри. Головуючий повідомив, що всі члени кафедри та запрошені ознайомились з роботою дисертантки і надав їй слово для короткого виголошення основного змісту дисертаційного дослідження.

Дисертантка Матусевич Тетяна Володимирівна повідомила про основний зміст, концептуальні положення та наукові результати дисертаційної роботи.

Мета дисертаційного дослідження полягає у здійсненні філософсько-освітнього аналізу потенціалу наукової освіти як чинника розвитку відповідального громадянства.

Теоретико-методологічна основа дослідження.

Вибір теоретико-методологічної основи дослідження обумовлений специфікою його предмету, мети та завдань. Поліморфність та багатоаспектність філософської парадигми наукової освіти та феномену

відповідального громадянства визначає комплексний характер даного дослідження та необхідність синергетичного застосування різноманітних методів в рамках системного, міждисциплінарного та компаративного підходів. В даному дослідженні використовувався контекстуальний підхід для визначення особливостей розвитку філософської парадигми наукової освіти та феномену відповідального громадянства в різних історичних та соціокультурних умовах.

Відповідно до визначених дослідницьких завдань були використані методи типологізації, семантичного аналізу, порівняння та інтерпретації для виокремлення підходів до концептуалізації філософської парадигми наукової освіти та напрямків осмислення громадянства в сучасному філософсько-освітньому дискурсі. Також для аналізу університетської екосистеми як середовища розвитку відповідального громадянства та її складових було застосовано елементи теорії соціальних систем, інституційного підходу та структурно-функціонального методу.

Загальнонаукові методи, такі як діалектичний метод, був використаний для виявлення суперечностей у розвитку філософської парадигми наукової освіти; методи аналізу й синтезу допомогли розкрити змістовий зв'язок між різними компонентами відповідального громадянства та освітнього континууму для його розвитку; метод індукції та дедукції сприяв виявленню детермінантного зв'язку між різними елементами наукової освіти та її впливу на розвиток громадянських компетентностей. Історичний метод був застосований для аналізу еволюції філософських підходів до наукової освіти, нормативно-ціннісний метод використовувався для аналізу аксіологічного виміру розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти.

Конкретно-наукові методи, такі як метод ситуаційного аналізу, використовувалися для аналізу поточної ситуації у сфері наукової освіти в Україні та її впливу на громадянське суспільство. Крім того, метод кейс-

стаді застосовувався для дослідження персональних епістемологій викладачів як фактору впливу на розвиток відповідального громадянства в університеті. Ці методи дозволили визначити конкретні виклики та можливості для розвитку наукової освіти для відповідального громадянства в умовах транзитивного суспільства.

Для виокремлення пріоритетів розвитку наукової освіти для відповідального громадянства в Україні та відповідних рекомендацій застосовувався метод теоретичного моделювання.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше в українській філософії освіти здійснено філософську концептуалізацію багатовимірною та поліаспектним теоретичним і практичним досвідом наукової освіти як важливого чинника розвитку відповідального громадянства.

Конкретизація наукової новизни дослідження знайшла відображення у таких положеннях і висновках:

Уперше:

- систематизовано основні підходи до осмислення філософської парадигми наукової освіти, що дозволило виокремити інтеріоризаційний, інтерреляційний та мультиперспективний напрямки її концептуалізації та їх атрибутивні характеристики;
- досліджено ціннісні та смислотворчі орієнтири філософської парадигми наукової освіти у контексті розвитку відповідального громадянства у відповідності до викликів та можливостей соціокультурного поступу, обґрунтовані провідні аксіологічні принципи розвитку наукової освіти у сучасному соціокультурному дискурсі: принцип глобалізації, принцип системності, принцип суспільної значущості, принцип співпраці, принцип доброчесності;
- обґрунтовано, що в сучасному соціокультурному дискурсі інтегральною цінністю основних напрямків концептуалізації громадянства

(партисипативний, глобальний, цифровий, проактивний, екологічний, демократичний) є відповідальність. З'ясовано, що відповідальність виступає провідною цінністю, яка визначає як стратегічні цілі, так і праксеологічні орієнтири освітньої діяльності, спрямованої на розвиток громадянських компетентностей;

- розкрито евристичний потенціал наукової освіти для розвитку відповідального громадянства, репрезентований у тому, що наукова освіта слугує епістемологічною платформою, яка формує когнітивні інструменти, необхідні для відповідального громадянства;

- визначено здатність наукової освіти культивувати наукове мислення, сприяти не тільки формуванню громадянських компетентностей на індивідуальному рівні, але й розвитку аксіологічної сфери суспільства, в якій пріоритизується критичне мислення, сталий розвиток і постійне прагнення до знань;

- визначено аксіологічні пріоритети громадянської науки як напрямку розвитку відповідального громадянства, що конкретизуються у демістифікації наукової діяльності, демократичності, інклюзивності, подоланні соціальної атомізації, прозорості та довірі;

- систематизовано та обґрунтовано аксіологічні принципи забезпечення системного прогресу та сталого розвитку наукової освіти в європейському філософсько-освітньому дискурсі: принцип глобалізації, принцип системності, принцип суспільної значущості, принцип співпраці, принцип доброчесності. З'ясовано, що реалізація вищезазначених принципів відбувається шляхом імплементацій низки стратегій: мультидисциплінарної трансформації наукової освіти, імперативної континуальності наукової освіти, посилення праксеологічної спрямованості наукової освіти, комплексного розширення можливостей педагогічних працівників, розвитку синергетичної співпраці;

- обґрунтовано поняття «аксіологічний еkleктизм» для позначення ціннісної ситуації транзитивних суспільств, що потенціює виклики розвитку відповідального громадянства засобами освіти та є актуальним для сучасної України;

- в координатах філософії освіти обґрунтовано значущість, виокремлено проблеми та перспективи, сформульовано рекомендації щодо потенціалу розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти в сучасній Україні.

Уточнено:

- розуміння філософської парадигми наукової освіти як комплексної системи світоглядних, ціннісних та смислотворчих орієнтирів, що визначають напрямки, методи та цілі освітньої діяльності у контексті формування у особистості цінностей відповідального громадянства, утвердження принципів демократичної взаємодії та співпраці;

- зміст напрямків концептуалізації громадянства у сучасному філософсько-освітньому дискурсі. В результаті концептуалізації було виявлено, що ці напрямки репрезентують акцентуацію різного порядку: від фокусування на розвитку особистості як суб'єкта політичного процесу та суспільної комунікації (партисипативний, проактивний, демократичний напрямки) до зосередження на проблемах розвитку суспільства (глобальний, екологічний напрямки);

- положення про те, що університетська освіта для сталого розвитку репрезентує собою ключову зміну аксіологічної парадигми в академічному середовищі, відображаючи визнання взаємозв'язку людства зі світом природи та імперативу забезпечення добробуту як нинішнього, так і майбутніх поколінь. Підкреслено, що за своєю суттю ця освітня філософія, політика і практика виходить за межі звичайних дисциплін та дидактичних підходів, сприяючи холістичному розумінню екологічних, соціальних та економічних аспектів та провокуючи зміни аксіологічних, етичних,

епістемологічних та праксеологічних підходів. Такі зміни сприяють розвитку відповідального громадянства, етичного лідерства та трансформаційних дій, що дають можливість суспільствам долати складні та непередбачувані виклики сьогодення;

- потребу в контекстно-специфічних підходах для вирішення унікальних труднощів та перешкод, з якими стикаються викладачі університетів у різних країнах. Зазначено, що подолання цих проблем вимагає всебічного розуміння контекстуальних факторів, що впливають на громадянську освіту, і тонкого розгляду різноманітних епістемологічних перспектив, які педагоги привносять у початковий процес;

- зміст основних функцій технологій штучного інтелекту в розвитку освіти для відповідального громадянства, серед яких провідними є: гносеологічна, адаптивна, трансцендентна, комунікативна, інформативна, аналітико-оцінювальна, фасилітативна, трансформативна.

Набули подальшого розвитку:

- положення про розвиток культури демократії в освіті як процес інституціоналізації та інтеріоризації демократичних цінностей;

- розуміння, що в онтологічному вимірі концепція відповідальних досліджень та інновацій являє собою парадигмальний зсув у концептуалізації інновацій, відхід від суто економічних моделей до більш цілісного розуміння інновацій, яке включає соціальні та етичні аспекти, що потребує переосмислення самої природи інновацій, їх ціннісних вимірів та введення поняття відповідальності як невід'ємного їх компонента;

- уявлення про те, що маючи спільні праксеологічні пріоритети дисциплінарної інтеграції, відповідності контексту, соціальної та громадської спрямованості, технологізації та ін., наукова освіта та освіта з управління знаннями демонструють значний потенціал у підготовці нових поколінь відповідальних громадян, здатних підтримувати та забезпечувати демократичні процеси в суспільстві та сприяти його сталому розвитку;

- зміст функціональних моделей розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти: модель популяризації науки, модель досягнення гендерної рівності в науці, професійно-орієнтаційна модель, модель менторської підтримки, партнерська модель, модель професійного розвитку, модель розвитку національних/регіональних платформ або мереж;

- розуміння необхідності досягнення гендерної рівності у науковій освіті, що сприяє підвищенню якості та різноманітності наукових досліджень та інновацій. Усунення гендерних стереотипів та упереджень у освітньому процесі є важливим завданням, яке вимагає створення інклюзивного та сприятливого навчального середовища, адже гендерна рівність у науковій освіті є не лише питанням соціальної справедливості, але й необхідною умовою для науково-технічного прогресу;

- розвинуто положення про недостатнє осмислення трансформаційної сили цифрових технологій у філософсько-освітньому дискурсі. Широке застосування цифрових систем у навчанні часто супроводжується ігноруванням соціальних, етичних та епістемічних вимог. Це підкреслює важливість аксіологічного виміру цифрової громадянської освіти. Для громадянської освіти виклики діджиталізації доповнюють та інтегрують з «класичними» проблемами індоктринації та загроз політичної маніпуляції та інформаційних війн, провокуючи все нові труднощі з віднаходженням релевантних методів та форматів для залучення студентів.

- дослідження етичних проблем застосування штучного інтелекту в освіті серед яких найбільш значущими є: поліморфність питань етики даних та обчислень, загрози фундаментальним правам і демократії через потенційні упередження, колоніалізм штучного інтелекту, відсутність універсального підходу до регулювання етичних питань, виклики «розмивання етики», недостатній рівень системного застосування етичних принципів, загрози надмірного використання штучного інтелекту, питання підзвітності і відповідальності, а також виклики конфлікту інтересів або «лояльності

штучного інтелекту». Ці питання вимагають розробки надійних етичних рекомендацій для забезпечення безпеки та ефективності використання штучного інтелекту в освіті, а також прозорості в управлінні та розподілі відповідальності.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретико-методологічні положення, новизна та висновки дисертації обговорювались на засіданнях кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики та кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, щорічних звітних наукових конференціях викладачів, докторантів і аспірантів Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, круглих столах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференціях: XI World Congress "Values and ideals: Theory and Practice", 11-16 липня 2016 року, Варшава, Польща; VII Міжнародна науково-практична конференція «Соціальна та екологічна політика: концепції, технології, перспективи», Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2017 рік; V Всеукраїнська наукова конференція "Філософія як культурна політика сучасності", 3 листопада 2017 року, Острог, Україна; 4-та Міжнародна науково-практична конференція "Challenges of Postcolonialism: Philosophy, Religion, Education", 24-25 травня 2018 року; X міжнародна конференція «Виклики різноманітності та інклюзії», 14-17 червня 2019 року, Осака, Японія; Incorporación de la perspectiva de género en el modelo de evaluación del PDI. Países en conflicto, 18 липня 2022 року, Мадрид, Іспанія; I Міжнародна конференція "Political and Economic Self-Constitution: Migration and Citizenship Education", 15-16 червня 2023 року, Університет Пелопоннесу, Коринф, Греція; Medien - Wissen - Bildung 2023: Wissensdiversität und formatierte Bildungsräume (MWB2023), 23-24 червня 2023 року, Університет Інсбрук, Австрія; Міжнародна науково-практична конференція "Food and environmental security in the conditions of war and post-war reconstruction:

challenges for Ukraine and the world", секція 4: Якість освіти та гуманітарних наук в умовах війни та глобальних викликів, 25 травня 2023 року, Київ, Україна; Міжнародний форум "Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу", 2023 рік, Київ, Україна; Міжнародна науково-практична конференція "Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики", 11 травня 2023 року, Київ, Україна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; Науково-дослідний захід "Augmented Intelligence for Pedagogically Sustained Training and Education", 2 червня 2023 року, Ніцца, Університет Лазурового берегу (Франція).

Публікації. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження викладено у 35 наукових працях, серед яких: розділи у 3 колективних монографіях, виданих міжнародними видавництвами, 2 розділи у колективних монографіях, 18 статей, у тому числі 6 у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 – у закордонних періодичних виданнях, 11 – публікацій у закордонних наукових виданнях, що індексуються наукометричними базами Scopus/Web of Science, 8 тез виступів на наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів, 4 публікації в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження обумовлена логікою дослідження, яка, у свою чергу, визначена метою і завданнями. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, кожен з яких має підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Список використаної літератури включає в себе 390 позицію, з них 318 джерел – дослідження західних науковців іноземними мовами (англійська, іспанська, польська). Загальний обсяг роботи – 420 сторінки машинописного тексту, з них – 364 сторінок основного тексту.

Запитання до дисертанта Матусевич Т. В. та відповіді на них:

- Доктор філософських наук, професор **Акопян В. Г.**

Шановна Тетяно Володимирівно, поясніть, будь ласка, як Ви розумієте концептуалізацію філософської парадигми наукової освіти?

Матусевич Т.В. Дякую за запитання! Концептуалізація філософської парадигми наукової освіти представляє собою складний багат шаровий процес, що включає різні філософські підходи та напрями. Під філософською парадигмою наукової освіти ми розуміємо комплексну систему світоглядних, ціннісних та смислотворчих орієнтирів, що визначають напрямки, методи та цілі освітньої діяльності, в даному дослідженні ми розглядаємо її в контексті розвитку відповідального громадянства Спроби означення філософської парадигми наукової освіти можемо об'єднати у три основні підходи: інтеріоризаційний, інтерреляційний та мультиперспективний. Інтеріоризаційний підхід до визначення філософської парадигми наукової освіти передбачає розвиток «філософії наукової освіти» як «внутрішньої філософії». Зважаючи на концептуальну мультизадачність та поліморфність наукової освіти, розвиток такої внутрішньої філософії може мати важливе значення для реформування галузі. Інтерреляційний підхід до окреслення філософської парадигми наукової освіти спирається на виявлення взаємозв'язку філософії науки та наукової освіти, взаємозв'язків між розділами філософії та науковим запитом. Найбільш масштабний підхід до визначення філософської парадигми наукової освіти, - мультиперспективний, - ґрунтується на зверненні до різноманітних філософських напрямів (прагматизм Джона Дьюї, конструктивізм, раціоналістична школа, класичний емпіризм, постмодернізм) та їх розуміння наукового сенсу й раціональності, взаємовпливів та протиріч, визначення внеску кожного з них у поступ теорії і практики наукової освіти.

- Кандидат філософських наук, професор **Панченко Л. М.**

Тетяно Володимирівно, яка роль університетської екосистеми в розвитку відповідального громадянства?

Матусевич Т.В.: Дякую за запитання! Університетська екосистема, побудована на засадах концепції відповідальних досліджень та інновацій, є потужним інструментом для розвитку відповідального громадянства. Вона сприяє вихованню громадян, які не лише володіють глибокими знаннями у своїй галузі, але й здатні застосовувати ці знання для вирішення суспільних проблем, дотримуючись етичних та соціальних принципів. Такий підхід сприяє створенню більш справедливого, сталого та гармонійного суспільства.

Університетська екосистема, яка функціонує на засадах концепції відповідальних досліджень та інновацій, сприяє розвитку критичного мислення, етичної самосвідомості та соціальної відповідальності студентів. Це середовище стимулює активну участь студентів у суспільному житті через практичні проєкти, волонтерську діяльність та співпрацю з різними організаціями. Такий підхід не лише поглиблює знання студентів у певній галузі, але й допомагає їм розуміти глобальні виклики та знаходити способи їх вирішення. В результаті університет стає не лише місцем здобуття професійних знань, але й осередком формування активних відповідальних громадян.

Освіта, заснована на принципах демократії, вчить критичному мисленню, самостійності та співпраці. Вона сприяє розвитку навичок дискусії та аргументації, які є необхідними для ефективного функціонування демократичного суспільства. Демократичне середовище в навчальному процесі дозволяє учням відчувати свою значущість та вплив на прийняття рішень, що в свою чергу формує у них почуття відповідальності за свої дії та рішення.

Слід зазначити, що сама поява концепції відповідальних досліджень та інновацій знаменує собою значний відхід від традиційних інноваційних парадигм, оскільки в ній поряд з економічними цілями пріоритетними є

етичні та соціальні міркування. Ця зміна ґрунтується на визнанні необхідності вирішення суспільних проблем і забезпечення того, щоб інновації були не лише економічно життєздатними, але й соціально бажаними та етично прийнятними.

- Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики **Вашкевич В. М.**

Шановна Тетяно Володимирівно, якими є основні виклики на шляху розвитку відповідального громадянства через наукову освіту?

Матусевич Т.В. Дякую за запитання! Розвиток відповідального громадянства через наукову освіту стикається з низкою викликів, які вимагають комплексного підходу. Перш за все, система наукової освіти повинна бути достатньо гнучкою та адаптивною, щоб відповідати швидким змінам у суспільстві та технологіях. Це означає необхідність постійного оновлення навчальних програм, впровадження нових методик навчання та залучення сучасних технологій. Однак, така адаптація часто стикається з бюрократичними перепонами, обмеженими ресурсами та недостатньою підготовленістю викладачів до нових викликів. Крім того, розвиток відповідального громадянства вимагає активної участі студентів у суспільних процесах та наукових дослідженнях. Однак, сучасна молодь часто стикається з інформаційним перевантаженням, що ускладнює формування критичного мислення та здатності до аналізу інформації. Викладачі повинні навчати студентів не лише науковим фактам, але й методам критичного мислення, що допомагає відрізнити достовірну інформацію від пропаганди та фейкових новин. Це завдання стає особливо актуальним в умовах гібридних загроз та інформаційних війн. Також важливою проблемою є недостатній рівень фінансування та підтримки наукових досліджень у багатьох країнах. Наукова освіта потребує значних інвестицій для створення лабораторій, закупівлі обладнання та проведення експериментів. Без належного фінансування ці потреби залишаються незадоволеними, що обмежує можливості студентів та

викладачів у проведенні наукових досліджень та розвитку інновацій. Отже, розвиток відповідального громадянства через наукову освіту є складним і багатограним процесом, який вимагає комплексного підходу, підтримки з боку держави та суспільства, а також активної участі всіх учасників освітнього процесу. Лише спільними зусиллями можна подолати ці виклики та створити ефективну систему наукової освіти, яка сприятиме формуванню відповідальних громадян та сталому розвитку суспільства.

- Доктор філософських наук, професор **Вернидуб Р. М.**

Шановна Тетяна Володимирівна, як, на вашу думку, еволюція наукового знання впливає на формування етичних норм у суспільстві, особливо в контексті викликів сталого розвитку?

Матусевич Т.В. Дякую за важливе запитання! Еволюція наукового знання суттєво трансформує етичні норми у суспільстві, слугуючи каталізатором переосмислення традиційних моральних категорій у світлі нових наукових досягнень. У контексті викликів сталого розвитку, наукове знання стає не лише джерелом технічних рішень, але й підґрунтям для формування нових етичних імперативів, що відповідають потребам збереження екологічної рівноваги та соціальної справедливості. Наукові відкриття, пов'язані з кліматичними змінами, біоетикою, використанням природних ресурсів, а також із впровадженням новітніх технологій, вимагають від суспільства нових етичних підходів, які б регулювали взаємовідносини між людиною та природою, між окремими соціальними групами, а також між нинішнім і майбутніми поколіннями. Таким чином, наукове знання, розширюючи межі нашого розуміння світу, водночас диктує необхідність формування нових етичних норм, що відповідають викликам сучасності і спрямовані на досягнення сталого розвитку. Цей процес супроводжується активною діалектичною взаємодією між наукою та мораллю, де наукові досягнення не тільки відкривають нові можливості для людства, але й ставлять перед суспільством нові моральні дилеми, що вимагають розробки етичних

кодексів, які б відповідали сучасним викликам та забезпечували б збалансований розвиток людської

Кандидат філософських наук, доцент **Новіцька Т. В.**

Пані Тетяно, у своїй роботі ви звертаєтесь до ролі штучного інтелекту в освіті для відповідального громадянства. Обґрунтуйте, будь ласка, вашу позицію щодо цього питання.

Матусевич Т.В. Дякую за цікаве запитання! Використання штучного інтелекту в освітньому процесі піднімає низку філософсько-освітніх питань, пов'язаних із природою знання, роллю педагога, застосуванням етичних стандартів. З одного боку, штучний інтелект пропонує нові можливості для персоналізації навчання, аналізу великих обсягів даних і забезпечення рівного доступу до знань. З іншого боку, використання штучного інтелекту викликає побоювання щодо знеособлення освіти, дегуманізації навчального процесу та можливих етичних порушень, пов'язаних із використанням даних. Сучасні дослідження в цій галузі зосереджені на розгляді того, як ці технології можуть змінити традиційні концепції навчання і викладання, а також яким чином вони впливатимуть на формування майбутніх поколінь. Одним з ключових питань є забезпечення етичного використання штучного інтелекту, а також підтримка інклюзивності та справедливості в освітньому процесі. У контексті сучасного суспільства, яке перебуває в стані постійних технологічних змін, важливо розробити такі етичні стандарти, що враховують потенційні ризики і вигоди від впровадження інструментів штучного інтелекту в освіту. Це вимагає не лише технічних знань, але й глибокого філософського розуміння природи освіти і ролі технологій у її трансформації.

Головуючий: Чи є ще запитання до здобувача? (Немає). Дякуємо за відповіді.

ВИСТУПИЛИ:

Науковий консультант: Андрущенко В. П. – член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор.

Початок XXI століття характеризується складними викликами, що постають перед глобальним суспільством, зокрема, в контексті розвитку відповідального громадянства. Глобалізація, швидкий розвиток та поширення технологій, зокрема штучного інтелекту, а також радикальні соціальні зміни вимагають від системи освіти адаптації до нових умов і реалій. В умовах, коли знання стає ключовим ресурсом, наукова освіта виступає важливим інструментом у формуванні критично мислячих і соціально відповідальних громадян, здатних відповідати на виклики сучасного світу. Вона не лише забезпечує громадян знаннями та навичками, необхідними для професійної діяльності, але й сприяє розвитку критичного мислення, свідомого підходу до соціальних і політичних питань та здатності аналізувати інформацію, що надходить із різних джерел. Актуальна дана проблематика і для сучасної України, адже в умовах, коли наша держава стикається з викликами війни, інформаційними атаками та іншими деструктивними впливами, наукова освіта стає важливим засобом протидії пропаганді та маніпуляціям, забезпечуючи основу для формування свідомих і відповідальних громадян.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Матусевич Т. В. зумовлена необхідністю розробки нових концептуальних підходів до наукової освіти, які б враховували сучасні соціокультурні, економічні та технологічні трансформації. Дослідження, яке пропонує авторка, спрямоване на концептуалізацію філософських засад наукової освіти, осмислення евристичного потенціалу наукової освіти для розвитку відповідального громадянства в умовах сучасного соціокультурного дискурсу.

Під час написання роботи Матусевич Т.В. продемонструвала глибоке опрацювання сучасної джерельної бази, використовуючи широкий спектр англійських та українських наукових джерел. Авторка чітко сформулювала

гіпотезу, мету та завдання дослідження, а також обґрунтувала методологічну основу, що включає міждисциплінарний підхід, компаративний аналіз, системно-структурний підхід та інші методи, які дозволили їй розкрити основні аспекти концептуалізації філософської парадигми наукової освіти у контексті розвитку відповідального громадянства.

Дисертаційне дослідження має логічну та послідовну структуру, що дозволяє авторці послідовно розкрити всі аспекти теми. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі "Теоретико-методологічні засади дослідження філософської парадигми наукової освіти як фактора розвитку відповідального громадянства" розглядаються концептуальні засади філософської парадигми наукової освіти, її вплив на розвиток відповідального громадянства, а також аксіологічні аспекти евристичного потенціалу наукової освіти для розвитку відповідального громадянства. Особлива увага приділяється філософській експлікації поняття наукової освіти, її ролі у формуванні філософсько-освітніх горизонтів відповідального громадянства, а також аксіологічним аспектам відповідального громадянства.

Другий розділ "Університетська екосистема як середовище розвитку відповідального громадянства: онтологічні, аксіологічні та епістемологічні аспекти" фокусується на ролі університетської екосистеми у формуванні культури демократії, розгляді концептуальних, епістемологічних та методологічних аспектів цього процесу. Аналізуються персональні епістемології викладачів як фактор особистісної концептуалізації виховання громадянства, а також онтологічні та аксіологічні перспективи концепції відповідальних досліджень та інновацій, що формують середовище для розвитку відповідального громадянства.

У третьому розділі "Наукова освіта для розвитку відповідального громадянства в контексті парадигми сталого розвитку: аксіологічні пріоритети та стратегічні орієнтири" досліджується роль університетської

освіти у сталому розвитку, підкреслюється важливість партнерства та співпраці як етичних принципів освіти. Розглядаються аксіологічні пріоритети та стратегії ЄС щодо розвитку відповідального громадянства через наукову освіту, проблема управління знаннями та гендерної рівності у контексті сталого розвитку.

Четвертий розділ "Інноваційні практики розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти" присвячений аналізу цифрової громадянської освіти, концептуальних дискусій та практичних викликів. Розглядається вплив на розвиток відповідального громадянства технологій штучного інтелекту, досліджується досвід ЄС у формуванні інноваційного фреймворку розвитку відповідального громадянства та праксеологічні моделі, що підтримують цей процес.

У п'ятому розділі "Наукова освіта для розвитку відповідального громадянства: перспективи для України" аналізуються особливості аксіологічного еkleктизму українського суспільства та його вплив на розвиток відповідального громадянства через наукову освіту. Розглядаються виклики і можливості, що стоять перед українською освітою в цьому контексті, а також визначаються ключові пріоритети та стратегії розвитку наукової освіти для відповідального громадянства в Україні. Висновки зроблені на основі отриманих результатів та відповідають завданням дослідження.

На мою думку, текст роботи свідчить про високий рівень наукової культури та володіння філософською методологією авторкою. Працюючи над темою дисертації, Т.В. Матусевич продемонструвала активну дослідницьку позицію, креативність, цілеспрямованість та послідовність, глибоке зацікавлення проблемою. Текст роботи свідчить, що його авторка ґрунтовно опанувала джерельну базу. Дисертація містить оригінальні дослідницькі матеріали, які мають значну теоретичну та практичну цінність для розвитку наукової освіти та відповідального громадянства в Україні.

Авторка продемонструвала здатність критично осмислювати сучасні освітні тенденції та надавати обґрунтовані рекомендації щодо їх вдосконалення.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання результатів дисертації для розробки освітніх програм, що сприятимуть формуванню відповідального громадянства, а також у процесі розробки державних стратегій у сфері освіти. Дисертація Матусевич Т.В. є важливим внеском у розвиток сучасної наукової думки та заслуговує на високу оцінку.

Посилання в дисертації Тетяни Володимирівни подаються в контексті авторського бачення теми роботи та в аспекті їх критичного осмислення, що дає можливість автору зробити обґрунтовані висновки й реалістичні практичні рекомендації дослідження – отримані положення дійсно можуть бути використані при підготовці низки освітньо-навчальних програм, а також складати теоретико-методологічну основу державних та відомчих програм з розвитку наукової освіти для відповідального громадянства. Все це свідчить про високий рівень її фахової підготовки, наявність розуміння потенціалу здійснюваного в дисертації теоретичного аналізу. Авторка виявила здатність узагальнювати теоретичний матеріал, екстраполювати філософсько-освітню методологію на проблеми сучасної освітньої практики в контексті протиріч та викликів цивілізаційного поступу, самостійно робити обґрунтовані висновки та інтерпретувати результати дослідження.

Матеріали дослідження, основні та проміжні результати дисертаційного дослідження, авторкою якого є Матусевич Т.В., пройшли апробацію на конференціях різного рівня представництва, викладено у 35 наукових працях, серед яких: розділи у 3 колективних монографіях, виданих міжнародними видавництвами, 2 розділи у колективних монографіях, 18 статей, у тому числі 6 у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 – у закордонних періодичних виданнях, 11 – публікацій у закордонних наукових виданнях, що індексуються наукометричними базами Scopus/Web of Science,

8 тез виступів на наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів, 4 публікації в інших виданнях. Якість та кількість публікацій відповідає вимогам до публікацій для отримання наукового ступеню доктора наук.

Цілком логічною та теоретично виваженою є й структура дисертаційного дослідження. План роботи орієнтує на реалізацію сформульованих цілей та завдань дисертаційного дослідження, дозволяє надати цілісного висвітлення дисертаційної теми. Робота має п'ять розділів (17 підрозділів), при цьому, безпосередній обсяг дисертації Тетяни Володимирівни– 420 сторінки машинописного тексту, з них – 364 сторінок основного тексту.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є оригінальним дослідженням. Висновки і положення наукової новизни одержані автором самостійно. Для опублікованих праць за темою докторської дисертації написаних у співавторстві визначено авторський внесок.

Основні теоретико-методологічні положення, новизна та висновки дисертації обговорювались на засіданнях кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики та кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, щорічних звітних наукових конференціях викладачів, докторантів і аспірантів Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, круглих столах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференціях: XI World Congress "Values and ideals: Theory and Practice", 11-16 липня 2016 року, Варшава, Польща; VII Міжнародна науково-практична конференція «Соціальна та екологічна політика: концепції, технології, перспективи», Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2017 рік; V Всеукраїнська наукова конференція "Філософія як культурна політика сучасності", 3 листопада 2017 року, Острог, Україна; 4-та Міжнародна науково-практична

конференція “Challenges of Postcolonialism: Philosophy, Religion, Education”, 24-25 травня 2018 року; X міжнародна конференція «Виклики різноманітності та інклюзії», 14-17 червня 2019 року, Осака, Японія; Incorporación de la perspectiva de género en el modelo de evaluación del PDI. Países en conflicto, 18 липня 2022 року, Мадрид, Іспанія; I Міжнародна конференція “Political and Economic Self-Constitution: Migration and Citizenship Education”, 15-16 червня 2023 року, Університет Пелопоннесу, Коринф, Греція; Medien - Wissen - Bildung 2023: Wissensdiversität und formatierte Bildungsräume (MWB2023), 23-24 червня 2023 року, Університет Інсбрук, Австрія; Міжнародна науково-практична конференція "Food and environmental security in the conditions of war and post-war reconstruction: challenges for Ukraine and the world", секція 4: Якість освіти та гуманітарних наук в умовах війни та глобальних викликів, 25 травня 2023 року, Київ, Україна; Міжнародний форум “Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу”, 2023 рік, Київ, Україна; Міжнародна науково-практична конференція "Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики", 11 травня 2023 року, Київ, Україна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова; Науково-дослідний захід "Augmented Intelligence for Pedagogically Sustained Training and Education", 2 червня 2023 року.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих роботах. У дисертанта є необхідна кількість наукових публікацій, що висвітлюють основні ідеї і висновки дослідження не лише у фахових журналах категорії В, а й в журналах категорії А, а також в збірниках всеукраїнських та міжнародних конференцій. Отже, результати всіх розділів дисертаційної роботи мають відображення в достатній кількості статей, що свідчить про належну апробацію на високому рівні.

Оцінка змісту дисертації. Робота Матусевич Т. В. складається зі вступу, п'яти розділів, сімнадцяти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 420 сторінки машинописного тексту, з них – 364 сторінок основного тексту. Список використаної літератури включає в себе 390 позицію, з них 318 джерел – дослідження західних науковців іноземними мовами (англійська, іспанська, польська). У вступі дано обґрунтування актуальності теми, мета та завдання дослідження, а також наукова новизна і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі "Теоретико-методологічні засади дослідження філософської парадигми наукової освіти як фактора розвитку відповідального громадянства" розглядаються концептуальні засади філософської парадигми наукової освіти, її вплив на розвиток відповідального громадянства, а також аксіологічні аспекти евристичного потенціалу наукової освіти. Особлива увага приділяється філософській експлікації поняття наукової освіти, її ролі у формуванні філософсько-освітніх горизонтів відповідального громадянства, а також аксіологічним аспектам відповідального громадянства.

Другий розділ "Університетська екосистема як середовище розвитку відповідального громадянства: онтологічні, аксіологічні та епістемологічні аспекти" фокусується на ролі університетської екосистеми у формуванні культури демократії, розглядаючи концептуальні, епістемологічні та методологічні аспекти цього процесу. Аналізуються персональні епістемології викладачів як фактор особистісної концептуалізації виховання громадянства, а також онтологічні та аксіологічні перспективи концепції відповідальних досліджень та інновацій, що формують середовище для розвитку відповідального громадянства.

У третьому розділі "Наукова освіта для розвитку відповідального громадянства в контексті парадигми сталого розвитку: аксіологічні

пріоритети та стратегічні орієнтири" досліджується роль університетської освіти у сталому розвитку, підкреслюється важливість партнерства та співпраці як етичних принципів освіти. Розглядаються аксіологічні пріоритети та стратегії ЄС щодо розвитку відповідального громадянства через наукову освіту, проблема управління знаннями та гендерної рівності у контексті сталого розвитку.

Четвертий розділ "Інноваційні практики розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти" присвячений аналізу цифрової громадянської освіти, концептуальних дискусій та практичних викликів. Розглядається вплив на розвиток відповідального громадянства технологій штучного інтелекту, досліджується досвід ЄС у формуванні інноваційного фреймворку розвитку відповідального громадянства та праксеологічні моделі, що підтримують цей процес.

У п'ятому розділі "Наукова освіта для розвитку відповідального громадянства: перспективи для України" аналізуються особливості аксіологічного еkleктизму українського суспільства та його вплив на розвиток відповідального громадянства через наукову освіту. Розглядаються виклики і можливості, що стоять перед українською освітою в цьому контексті, а також визначаються ключові пріоритети та стратегії їхньої реалізації в національному контексті.

Висновки зроблені на основі отриманих результатів та відповідають завданням дослідження. Хочеться зазначити, що список літератури є багатогранним, має багато вітчизняних і зарубіжних джерел.

Отже, подана дисертація свідчить про наукову зрілість дисертантки, її вміння аналізувати та аргументувати проблему, бути готовим розв'язувати за допомогою наукових методологій проблеми, які є актуальними та ефективними в філософських дисциплінах.

Вважаю, що за актуальністю, новизною отриманих результатів, опублікованих публікацій, обґрунтованістю висновків дисертаційна робота

Матусевич Тетяни Володимирівни «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства» є завершеною науковою працею, що відповідає сучасним вимогам і може бути рекомендована до захисту.

ВИСНОВОК РЕЦЕНЗЕНТІВ

Доктор філософських наук, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Заблоцький В. П. відзначив, що робота дисертантки присвячена актуальній проблематиці і крім зазначених у назві понять у фокусі дослідниці – процеси демократизації та трансформації системи освіти у сучасному соціокультурному контексті та в умовах глобальних викликів.

Структура дисертації логічно і послідовно відображає завдання дослідження. Вона складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дослідження показує, що авторка ґрунтовно опанувала джерельну базу та представила оригінальний матеріал, який збагачує сучасний науковий дискурс з філософії освіти. Пропоновані в дисертації рекомендації мають значну практичну цінність для розвитку стратегії реформування наукової освіти в Україні. Активна участь авторки у наукових конференціях та апробація результатів дослідження свідчать про високий рівень оприлюднення основних висновків роботи та їхнє визнання серед фахівців.

Практична значущість дисертації полягає в можливості використання її матеріалів у формуванні стратегій реформування освіти, розробці сучасних державних гуманітарних стратегій, а також у навчальному процесі підготовки фахівців у галузі освіти, зокрема, під час викладання курсів «Філософія освіти», «Освітня політика», «Педагогіка вищої школи» та інших спецкурсів.

Отже, вважаю, що дослідження є авторським текстом і авторським баченням. Тому дисертація може бути представлена на розгляд спеціалізованої вченої ради. Дисертацію можна рекомендувати до захисту.

Доктор філософських наук, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Терепищій С. О. зазначив, що актуальність дослідження філософських засад розвитку наукової освіти в контексті формування відповідального громадянства обумовлена сучасними викликами, що постають перед освітніми системами в епоху глобалізації та цифровізації. Наукова освіта, яка є інтеграцією знань, технологій та цінностей, виступає не лише засобом підвищення рівня наукової грамотності, а й інструментом виховання відповідального громадянина, здатного критично мислити, адаптуватися до змін та приймати виважені рішення. З огляду на це, виникає необхідність теоретичного осмислення філософських засад, що лежать в основі наукової освіти, а також концептуалізації моделей її розвитку, які б враховували складні реалії соціально-економічного та культурного контексту України. Це особливо важливо в умовах сучасних трансформацій, де наукова освіта виступає важливим фактором формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності.

Авторка вдало обирає методологічні підходи, зокрема системний, міждисциплінарний та компаративний, що дозволяють їй детально розглянути взаємозв'язок між науковою освітою і розвитком критичного мислення та громадянської свідомості. Значна увага приділяється аналізу концептуальних підходів до філософсько-освітнього осмислення феномену наукової освіти, а також ролі наукового знання у формуванні стійкості до зовнішніх впливів, таких як пропаганда і маніпуляція. Особлива увага приділяється університетській екосистемі, яка розглядається як ключове середовище для формування відповідального громадянства.

Отже, дисертація Матусевич Тетяни Володимирівни «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства» на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 033 Філософія є завершеною науковою працею, відповідає сучасним вимогам та може бути рекомендованою до захисту.

Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО Свириденко Д. Б. відзначив, що наукова новизна дисертаційної роботи Матусевич Т.В. полягає в тому, що авторка показує специфічні аспекти впливу наукової освіти на різні соціокультурні виміри людського буття. Зокрема, дисертантка аналізує евристичний потенціал наукової освіти для розвитку відповідального громадянства.

Авторка довела, що евристичний потенціал наукової освіти для розвитку відповідального громадянства, репрезентований у тому, що наукова освіта слугує епістемологічною платформою, яка формує когнітивні інструменти, необхідні для відповідального громадянства; у здатності наукової освіти культивувати наукове мислення, сприяти не тільки формуванню громадянських компетентностей на індивідуальному рівні, але й розвитку аксіологічної сфери суспільства, в якій пріоритизується критичне мислення, сталий розвиток і постійне прагнення до знань;

Теоретичне та практичне значення дисертації полягає у побудові цілісного філософського дослідження ролі наукової освіти у розвитку відповідального громадянства в сучасному суспільстві. Авторка доводить, що розвиток наукової освіти є значущим фактором у формуванні відповідального громадянства та забезпеченні національної безпеки, особливо в умовах війни. Висновки та пропозиції, зроблені в дослідженні, можуть бути використані для вдосконалення освітніх стратегій та підходів, спрямованих на виховання свідомих та відповідальних громадян.

Дисертація є оригінальним і цінним внеском у розвиток філософської думки в галузі освіти та громадянського виховання.

Отже, дисертація Матусевич Тетяни Володимирівни «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства» відповідає вимогам, які надаються до такого типу робіт, тому вона може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ:

Наукову доповідь **Матусевич Тетяни Володимирівни**, у якій висвітлено основні наукові результати дисертаційної роботи, взяти до уваги. Прийняти такі висновки щодо дисертаційної роботи **Матусевич Тетяни Володимирівни «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства»**.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні глобальне суспільство переживає складні процеси трансформації соціальної архітектури. Нинішня соціокультурна ситуація актуалізує питання розвитку нових поколінь відповідальних громадян, які розуміють важливість науки і техніки в сучасному та майбутньому світі. На глобальному порядку денному стоять питання знань, технологій та інновацій. В цих умовах розвинута система наукової освіти постає необхідною складовою прогресу економіки, заснованої на знаннях та інноваціях, яка сприяє більшій залученості громадян до інноваційного розвитку і відповідає найвищим етичним стандартам, допомагаючи забезпечити сталий розвиток у майбутньому. Все це актуалізує дослідження концепту наукової освіти та її смислотворчих горизонтів.

Розвиток наукової освіти провокує нові дискусії щодо її філософських засад, які охоплюють атрибути прогресу в цій галузі з часів античності та пропонують нові проєкти та перспективи для розробки філософської парадигми наукової освіти з огляду на виклики та вимоги сьогодення. Актуальність дослідження, представленого в цій дисертаційній

роботі, конкретизується в розкритті евристичного потенціалу наукової освіти для розвитку відповідального громадянства, що репрезентований у низці положень. По-перше, наукова освіта слугує епістемологічною платформою, що формує когнітивні інструменти, необхідні для інформованого та відповідального громадянства, прищеплюючи звичку піддавати сумніву припущення, кидати виклик упередженням і культивувати сенситивне розуміння емпіричних доказів. Плекаючи скептичне, але неупереджене ставлення, наукова освіта дає особистості можливість орієнтуватися в складних проблемах сучасності, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення, засновані на доказах, а не догмах. По-друге, евристичний потенціал наукової освіти полягає в її здатності культивувати наукове мислення — підхід до вирішення проблем, який характеризується зацікавленням, емпіричними міркуваннями та прихильністю до дослідження, заснованого на обґрунтуваннях та доказах. Таке мислення не лише розвиває навички розуміння наукових принципів, але й розповсюджується на ширші суспільні сфери, сприяючи вихованню громадян, які цінують динамічну природу знань, адаптуються до нової інформації та розуміють континуальність наукових досліджень. По-третє, евристичний потенціал наукової освіти розгортається за межами індивідуального розвитку особистості й охоплює прогрес суспільства. Наукова освіта сприяє не тільки розвитку відповідальних громадян на індивідуальному рівні, але й розвитку аксіологічної сфери суспільства, в якій пріоритизується критичне мислення, сталий розвиток і постійне прагнення до знань.

Для України дана проблематика набуває особливої актуальності, адже розвиток відповідального громадянства засобами наукової освіти є надзвичайно важливим як в умовах демократичного транзиту, так і в часи війни, коли країна стикається з численними викликами, які потребують інноваційних підходів та мобілізації всіх ресурсів для збереження та відбудови держави. Наукова освіта, спрямована на розвиток відповідального

громадянства, може відіграти вагому роль у вирішенні цих проблем. По-перше, розвиток критичного мислення є важливим для громадян, особливо молоді, які повинні вміти аналізувати інформацію, відрізнити правду від пропаганди та фейкових новин, бути стійкими до ворожих інформаційно-психологічних операцій. Наукова освіта сприяє розвитку цих навичок, забезпечуючи студентів інструментами для критичного аналізу та розуміння складних ситуацій, формуючи наукову грамотність та культуру наукового мислення. По-друге, функціонування країни в часи війни вимагає швидкого впровадження інноваційних технологій як у військовій, так і у цивільній сферах, а також знаходження нестандартних креативних рішень у складних умовах невизначеності. Воєнні умови вимагають залучення до такої інноваційної діяльності у різних сферах всіх громадян, а не тільки спеціалістів, задіяних в усталеній інноваційно-науковій інфраструктурі мирного часу. Впровадження високотехнологічних рішень, які можуть рятувати життя, вимагають мобілізації ресурсів та потребують наукових знань. Тому наявність базових наукових знань та наукова грамотність стають у нагоді не тільки при розробці нових технологій, медичних рішень та стратегій відновлення інфраструктури, а й в питаннях збереження життя і здоров'я цивільного населення під час бойових дій, що є критично важливим. По-третє, освіта може слугувати важливим інструментом для забезпечення психологічної стабільності та підтримки серед дітей та молоді, які переживають важкі часи. Залучення до наукових проєктів та творчих занять допомагає молодим людям знайти розраду, відчуття нормальності та конструктивний спосіб пережити травматичні події. По-четверте, наукова освіта буде надзвичайно важливою для відбудови країни після закінчення війни. Фахівці з різних наукових сфер будуть затребувані для відновлення інфраструктури, вирішення екологічних проблем, розробки нових технологій та забезпечення сталого розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідницької роботи кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Українського університету імені Михайла Драгоманова й безпосередньо пов'язана з темою «Філософська парадигма глобальних трансформацій суспільства і освіти: теоретичні та прикладні аспекти», що входить до тематичного плану науково дослідницьких робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, затвердженого вченою радою університету 13 жовтня 2017 року та держбюджетної теми «Відповідальне громадянство через наукову освіту: соціокультурні механізми реалізації в Україні» (0122U000049). Тема дисертації затверджена та уточнена на засіданні Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 6 від 30 листопада 2022 р.)

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у здійсненні філософсько-освітнього аналізу потенціалу наукової освіти як чинника розвитку відповідального громадянства. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі дослідницькі *завдання*:

- здійснити концептуальну експлікацію філософської парадигми наукової освіти;
- дослідити філософсько-освітні принципи розвитку відповідального громадянства;
- проаналізувати евристичний потенціал наукової освіти для розвитку відповідального громадянства;
- ідентифікувати епістемологічні, концептуальні та методологічні перспективи розвитку культури демократії в освіті;
- дослідити вплив персональних епістемологій викладачів на розвиток відповідального громадянства в університеті;
- розглянути онтологічні та аксіологічні перспективи концепції відповідальних досліджень та інновацій;

- окреслити аксіологічні пріоритети та стратегічні орієнтири університетської освіти для сталого розвитку;
- проаналізувати стратегії ЄС для розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти в контексті сталого розвитку;
- дослідити взаємодію управління знаннями та наукової освіти в контексті сталого розвитку суспільства;
- проаналізувати проблему гендерної рівності в науковій освіті;
- розглянути концептуальні дискусії та практичні виклики цифрової громадянської освіти;
- дослідити мультиперспективний розвиток та етичні перестороги технологій штучного інтелекту в освіті для відповідального громадянства;
- проаналізувати концептуальний фреймворк інноваційного розвитку відповідального громадянства на основі практик ЄС;
- розглянути праксеологічні моделі розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти;
- дослідити аксіологічний еkleктизм транзитивного українського суспільства як чинник розвитку відповідального громадянства в освіті;
- визначити виклики та можливості розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти в Україні;
- окреслити ключові пріоритети, стратегії і практики розвитку наукової освіти для відповідального громадянства в Україні.

Об'єкт дисертаційного дослідження – освіта для відповідального громадянства як соціокультурний феномен.

Предмет дослідження – стратегії і практики наукової освіти для розвитку відповідального громадянства у сучасному філософсько-освітньому дискурсі.

Методи дослідження. Вибір теоретико-методологічної основи дослідження обумовлений специфікою його предмету, мети та завдань. Поліморфність та багатоаспектність філософської парадигми наукової освіти

та феномену відповідального громадянства визначає комплексний характер даного дослідження та необхідність синергетичного застосування різноманітних методів в рамках системного, міждисциплінарного та компаративного підходів. В даному дослідженні використовувався контекстуальний підхід для визначення особливостей розвитку філософської парадигми наукової освіти та феномену відповідального громадянства в різних історичних та соціокультурних умовах.

Відповідно до визначених дослідницьких завдань були використані методи типологізації, семантичного аналізу, порівняння та інтерпретації для виокремлення підходів до концептуалізації філософської парадигми наукової освіти та напрямків осмислення громадянства в сучасному філософсько-освітньому дискурсі. Також для аналізу університетської екосистеми як середовища розвитку відповідального громадянства та її складових було застосовано елементи теорії соціальних систем, інституційного підходу та структурно-функціонального методу.

Загальнонаукові методи, такі як діалектичний метод, був використаний для виявлення суперечностей у розвитку філософської парадигми наукової освіти; методи аналізу й синтезу допомогли розкрити змістовий зв'язок між різними компонентами відповідального громадянства та освітнього континууму для його розвитку; метод індукції та дедукції сприяв виявленню детермінантного зв'язку між різними елементами наукової освіти та її впливу на розвиток громадянських компетентностей. Історичний метод був застосований для аналізу еволюції філософських підходів до наукової освіти, нормативно-ціннісний метод використовувався для аналізу аксіологічного виміру розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти.

Конкретно-наукові методи, такі як метод ситуаційного аналізу, використовувалися для аналізу поточної ситуації у сфері наукової освіти в Україні та її впливу на громадянське суспільство. Крім того, метод кейс-

стаді застосовувався для дослідження персональних епістемологій викладачів як фактору впливу на розвиток відповідального громадянства в університеті. Ці методи дозволили визначити конкретні виклики та можливості для розвитку наукової освіти для відповідального громадянства в умовах транзитивного суспільства.

Для виокремлення пріоритетів розвитку наукової освіти для відповідального громадянства в Україні та відповідних рекомендацій застосовувався метод теоретичного моделювання.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше в українській філософії освіти здійснено філософську концептуалізацію багатовимірного та поліаспектного теоретичного і практичного досвіду наукової освіти як важливого чинника розвитку відповідального громадянства.

Конкретизація наукової новизни дослідження знайшла відображення у таких положеннях і висновках:

Уперше:

- систематизовано основні підходи до осмислення філософської парадигми наукової освіти, що дозволило виокремити інтеріоризаційний, інтерреляційний та мультиперспективний напрямки її концептуалізації та їх атрибутивні характеристики;
- досліджено ціннісні та смислотворчі орієнтири філософської парадигми наукової освіти у контексті розвитку відповідального громадянства у відповідності до викликів та можливостей соціокультурного поступу, обґрунтовані провідні аксіологічні принципи розвитку наукової освіти у сучасному соціокультурному дискурсі: принцип глобалізації, принцип системності, принцип суспільної значущості, принцип співпраці, принцип доброчесності;
- обґрунтовано, що в сучасному соціокультурному дискурсі інтегральною цінністю основних напрямків концептуалізації громадянства

(партисипативний, глобальний, цифровий, проактивний, екологічний, демократичний) є відповідальність. З'ясовано, що відповідальність виступає провідною цінністю, яка визначає як стратегічні цілі, так і праксеологічні орієнтири освітньої діяльності, спрямованої на розвиток громадянських компетентностей;

- розкрито евристичний потенціал наукової освіти для розвитку відповідального громадянства, репрезентований у тому, що наукова освіта слугує епістемологічною платформою, яка формує когнітивні інструменти, необхідні для відповідального громадянства;

- визначено здатність наукової освіти культивувати наукове мислення, сприяти не тільки формуванню громадянських компетентностей на індивідуальному рівні, але й розвитку аксіологічної сфери суспільства, в якій пріоритизується критичне мислення, сталий розвиток і постійне прагнення до знань;

- визначено аксіологічні пріоритети громадянської науки як напрямку розвитку відповідального громадянства, що конкретизуються у демістифікації наукової діяльності, демократичності, інклюзивності, подоланні соціальної атомізації, прозорості та довірі;

- систематизовано та обґрунтовано аксіологічні принципи забезпечення системного прогресу та сталого розвитку наукової освіти в європейському філософсько-освітньому дискурсі: принцип глобалізації, принцип системності, принцип суспільної значущості, принцип співпраці, принцип доброчесності. З'ясовано, що реалізація вищезазначених принципів відбувається шляхом імплементацій низки стратегій: мультидисциплінарної трансформації наукової освіти, імперативної континуальності наукової освіти, посилення праксеологічної спрямованості наукової освіти, комплексного розширення можливостей педагогічних працівників, розвитку синергетичної співпраці;

- обґрунтовано поняття «аксіологічний еkleктизм» для позначення ціннісної ситуації транзитивних суспільств, що потенціює виклики розвитку відповідального громадянства засобами освіти та є актуальним для сучасної України;

- в координатах філософії освіти обґрунтовано значущість, виокремлено проблеми та перспективи, сформульовано рекомендації щодо потенціалу розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти в сучасній Україні.

Уточнено:

- розуміння філософської парадигми наукової освіти як комплексної системи світоглядних, ціннісних та смислотворчих орієнтирів, що визначають напрямки, методи та цілі освітньої діяльності у контексті формування у особистості цінностей відповідального громадянства, утвердження принципів демократичної взаємодії та співпраці;

- зміст напрямків концептуалізації громадянства у сучасному філософсько-освітньому дискурсі. В результаті концептуалізації було виявлено, що ці напрямки репрезентують акцентуацію різного порядку: від фокусування на розвитку особистості як суб'єкта політичного процесу та суспільної комунікації (партисипативний, проактивний, демократичний напрямки) до зосередження на проблемах розвитку суспільства (глобальний, екологічний напрямки);

- положення про те, що університетська освіта для сталого розвитку репрезентує собою ключову зміну аксіологічної парадигми в академічному середовищі, відображаючи визнання взаємозв'язку людства зі світом природи та імперативу забезпечення добробуту як нинішнього, так і майбутніх поколінь. Підкреслено, що за своєю суттю ця освітня філософія, політика і практика виходить за межі звичайних дисциплін та дидактичних підходів, сприяючи холістичному розумінню екологічних, соціальних та економічних аспектів та провокуючи зміни аксіологічних, етичних,

епістемологічних та праксеологічних підходів. Такі зміни сприяють розвитку відповідального громадянства, етичного лідерства та трансформаційних дій, що дають можливість суспільствам долати складні та непередбачувані виклики сьогодення;

- потребу в контекстно-специфічних підходах для вирішення унікальних труднощів та перешкод, з якими стикаються викладачі університетів у різних країнах. Зазначено, що подолання цих проблем вимагає всебічного розуміння контекстуальних факторів, що впливають на громадянську освіту, і тонкого розгляду різноманітних епістемологічних перспектив, які педагоги привносять у початковий процес;

- зміст основних функцій технологій штучного інтелекту в розвитку освіти для відповідального громадянства, серед яких провідними є: гносеологічна, адаптивна, трансцендентна, комунікативна, інформативна, аналітико-оцінювальна, фасилітативна, трансформативна.

Набули подальшого розвитку:

- положення про розвиток культури демократії в освіті як процес інституціоналізації та інтеріоризації демократичних цінностей;

- розуміння, що в онтологічному вимірі концепція відповідальних досліджень та інновацій являє собою парадигмальний зсув у концептуалізації інновацій, відхід від суто економічних моделей до більш цілісного розуміння інновацій, яке включає соціальні та етичні аспекти, що потребує переосмислення самої природи інновацій, їх ціннісних вимірів та введення поняття відповідальності як невід'ємного їх компонента;

- уявлення про те, що маючи спільні праксеологічні пріоритети дисциплінарної інтеграції, відповідності контексту, соціальної та громадської спрямованості, технологізації та ін., наукова освіта та освіта з управління знаннями демонструють значний потенціал у підготовці нових поколінь відповідальних громадян, здатних підтримувати та забезпечувати демократичні процеси в суспільстві та сприяти його сталому розвитку;

- зміст функціональних моделей розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти: модель популяризації науки, модель досягнення гендерної рівності в науці, професійно-орієнтаційна модель, модель менторської підтримки, партнерська модель, модель професійного розвитку, модель розвитку національних/регіональних платформ або мереж;

- розуміння необхідності досягнення гендерної рівності у науковій освіті, що сприяє підвищенню якості та різноманітності наукових досліджень та інновацій. Усунення гендерних стереотипів та упереджень у освітньому процесі є важливим завданням, яке вимагає створення інклюзивного та сприятливого навчального середовища, адже гендерна рівність у науковій освіті є не лише питанням соціальної справедливості, але й необхідною умовою для науково-технічного прогресу;

- розвинуто положення про недостатнє осмислення трансформаційної сили цифрових технологій у філософсько-освітньому дискурсі. Широке застосування цифрових систем у навчанні часто супроводжується ігноруванням соціальних, етичних та епістемічних вимог. Це підкреслює важливість аксіологічного виміру цифрової громадянської освіти. Для громадянської освіти виклики діджиталізації доповнюють та інтегрують з «класичними» проблемами індоктринації та загроз політичної маніпуляції та інформаційних війн, провокуючи все нові труднощі з віднаходженням релевантних методів та форматів для залучення студентів.

- дослідження етичних проблем застосування штучного інтелекту в освіті серед яких найбільш значущими є: поліморфність питань етики даних та обчислень, загрози фундаментальним правам і демократії через потенційні упередження, колоніалізм штучного інтелекту, відсутність універсального підходу до регулювання етичних питань, виклики «розмивання етики», недостатній рівень системного застосування етичних принципів, загрози надмірного використання штучного інтелекту, питання підзвітності і відповідальності, а також виклики конфлікту інтересів або «лояльності

штучного інтелекту». Ці питання вимагають розробки надійних етичних рекомендацій для забезпечення безпеки та ефективності використання штучного інтелекту в освіті, а також прозорості в управлінні та розподілі відповідальності.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає у можливості використання його для вирішення низки філософсько-освітніх і освітньо-політичних проблем в Україні. Дослідження відкриває новий науковий напрям у вітчизняній філософії освіти і може слугувати методологічним підґрунтям подальших наукових пошуків. Теоретичні положення дослідження розширюють розуміння соціокультурного контексту, в якому функціонує наукова освіта, та евристичного потенціалу наукової освіти для розвитку відповідального громадянства.

Україна перебуває в стані тривалого транзиту, що актуалізує потребу в нових наукових підходах для аналізу суспільних процесів. У цьому контексті наше дослідження пропонує оригінальні положення, що до цього часу не були вивчені. Зокрема, застосована нами методологія вперше адаптована до українського політичного та освітнього контексту, що відкриває можливості для більш глибокого осмислення специфіки взаємодії між наукою, освітою та суспільством у сучасних умовах.

Практичне значення дослідження полягає у розробці стратегій і практик для розвитку відповідального громадянства через наукову освіту. Отримані результати можуть бути використані для удосконалення існуючих та створення авторських навчальних програм та курсів, таких як «Філософія освіти», «Соціологія освіти», «Етика громадянської відповідальності». Вони також сприяють розвитку міждисциплінарних підходів у викладанні філософії освіти, соціальної філософії та етики. Практичні рекомендації дослідження можуть бути застосовані для розробки освітніх політик.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного дослідження, в якому авторка представила власні ідеї та розробки, що дозволили успішно вирішити поставлені дослідницькі завдання. Робота включає теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані авторкою самостійно. Основні концептуальні ідеї, положення та висновки, опубліковані у вітчизняних та зарубіжних виданнях, також належать авторці. У дисертації використовуються ідеї, положення та гіпотези інших авторів з відповідними посиланнями, що слугують обґрунтуванню авторської концепції.

Публікації. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження викладено у 35 наукових працях, серед яких: розділи у 3 колективних монографіях, виданих міжнародними видавництвами, 2 розділи у колективних монографіях, 18 статей, у тому числі 6 у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 – у закордонних періодичних виданнях, 11 – публікацій у закордонних наукових виданнях, що індексуються наукометричними базами Scopus/Web of Science, 8 тез виступів на наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів, 4 публікації в інших виданнях.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у виданнях, що індексуються наукометричними базами Scopus / Web of Science

1. Matusевич Т., Demeshkant N., Trusz S. Factor structure of academic resilience among Polish and Ukrainian students involved in remote education caused by Covid-19 and military aggression. *Scientific Reports*. 2024. №14 Art. 1000. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-51388-x> (Scopus Q1)

Особистий внесок здобувача: організовано і проведено українську частину дослідження, проаналізовано структуру академічної стійкості серед польських та українських студентів. Охарактеризовано ключові

фактори, що впливають на рівень стійкості студентів у різних культурних контекстах.

2. Matushevych T., Zadorozhna O. Innovative approaches in citizenship education research: Conceptual perspectives and ethical cautions. *Studia Warminskie*. 2023. Vol. 60. P. 93-103. <https://doi.org/10.31648/sw.9566> (Scopus Q2; Web of Science Q2)

Особистий внесок здобувача: виокремлено та проаналізовано концептуальні підходи до дослідження громадянської освіти з акцентом на етичний аспекти застосування інноваційних методик цифрової громадянської освіти та штучного інтелекту.

3. Shevchuk D., Lebediuk V., Matushevych T. Youth civic education in times of post-truth: Cultural values aspect. *Youth Voice Journal, Special Issue: Inequality, Informational Warfare, Fakes and Self-Regulation in Education and Upbringing of Youth*. 2023. Vol. 3. P. 27-37. <https://www.rj4allpublications.com/product/youth-civic-education-in-times-of-post-truth-cultural-values-aspect/> (Scopus Q4)

Особистий внесок здобувача: проаналізовано вплив культурних цінностей на громадянське виховання молоді в умовах ери постправди. Визначено ключові виклики та можливості для формування громадянської відповідальності у молоді.

4. Shevchuk D., Matushevych T., Kolesnyk L. Youth civic education: Global trends and the Ukrainian case. *Youth Voice Journal*. 2021(Special issue 2). P. 46-56. (Scopus Q4)

Особистий внесок здобувача: охарактеризовано глобальні тенденції в громадянській освіті молоді та проаналізовано їх вплив на український контекст, визначено та проаналізовано особливості розвитку громадянської освіти в Україні.

5. Matushevych T., Shevchuk D. Developing Responsible Citizens in New Realities: The Case of Science Education. *Youth Voice Journal*. 2022. Vol. III. Special Issue. P. 45-53. (Scopus Q4)

Особистий внесок здобувача: досліджено роль наукової освіти у вихованні відповідальних громадян в нових суспільних умовах, окреслено нові підходи до інтеграції громадянських компетентностей в програми наукової освіти.

6. Revin F., Matushevych T. Prospects of philosophy of education for the concept of responsible citizenship in the 21st century. *Philosophy and Cosmology*. 2022. Vol. 29. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/29/5>.

Особистий внесок здобувача: досліджено перспективи філософії освіти у формуванні концепції відповідального громадянства у XXI столітті, окреслено основні філософські підходи та їх вплив на громадянську освіту та розвиток громадянських компетентностей.

7. Dovgyi S., Matushevych T. Philosophical bases of science education concept: history and modern developments. *Studia Warmińskie*. 2022 Vol. 59. P. 53-62. <https://doi.org/10.31648/sw.8326> (Web of Science Q2)

Особистий внесок здобувача: проаналізовано історичну ретроспективу та сучасні напрацювання у проблемній сфері визначення філософських основ концепції наукової освіти.

8. Kolesnyk L., Matushevych T. Developing democracy in Ukrainian teacher education: Current challenges and trends. *New Educational Review*, 2021. Vol. 65. P. 40-50. <https://doi.org/10.15804/ner.21.65.3.03> (Scopus Q3)

Особистий внесок здобувача: досліджено сучасні виклики та тенденції у розвитку демократії в українській педагогічній освіті, проаналізовано поточний стан та перспективи вдосконалення педагогічних програм з акцентом на демократичні цінності та практики.

9. Matushevych T. Education in the era of transit. *Educational Philosophy and Theory*. 2018. Vol. 50. Issue 14. P. 1559-1560. <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1462458> (Scopus Q1)

10. Shevchuk D., Matushevych T. Discursive identity and problem of social identification. *Analele Universității din Craiova. Seria: Filosofie*. 2017. Vol. 39. P. 194-201. (Scopus Q3)

Особистий внесок здобувача: проаналізовано проблему дискурсивної ідентичності та соціальної ідентифікації у сучасних суспільствах, описано основні теоретичні підходи до розуміння ідентичності та її вплив на суспільні процеси.

11. Matushevych T. Values transformation in transitional societies: Revolution or eclecticism? *Analele Universitatii din Craiova, Seria Filosofie*. 2016. Vol. 38. Issue 2. P. 142-150. (Scopus Q3)

Розділи монографій, виданих міжнародними видавництвами

12. Matushevych T. Challenges to diversity: The case of university teachers' concepts of citizenship education in Ukraine and Poland. *Wissensdiversität und formatierte Bildungsräume / A. Beinsteiner, A.-K. Dittrich, & T. Hug (Eds.)*. Innsbruck : Innsbruck University Press, 2024. P. 229-238.

13. Matushevych T., Romero M., Strutynska O. Citizenship, censorship, and democracy in the age of artificial intelligence. *Creative Applications of Artificial Intelligence in Education / A. Urmeneta & M. Romero (Eds.)*. Cham : Palgrave Macmillan, 2024. P. 5-17. https://doi.org/10.1007/978-3-031-55272-4_5

Особистий внесок здобувача: досліджено взаємозв'язок між громадянством, цензурою та демократією в умовах розвитку штучного інтелекту, проаналізовані етичні проблеми, пов'язані з використанням технологій штучного інтелекту у громадянській освіті, та визначено можливі виклики і перспективи для демократичного суспільства.

14. Matushevych T. The war conflict as a source of new inequalities in universities: The case of Ukraine. *La perspectiva de género en los procesos de formación y evaluación del sistema universitario*. Madrid : Instituto de Estudios de Género, Universidad Carlos III de Madrid, 2022. P. 83-89.

Колективні монографії

15. Матусевич Т. Розвиток культури демократії в освіті як аксіологічна проблема. *Соціокультурні виклики сучасності: потреба теоретичного осмислення* / М. Петрушкевич (ред.). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 45-66.
16. Матусевич Т., Сайнс де Баранда Андухар К. ТанDEM університету та міста задля стійких рішень у галузі гендерної рівності: європейський досвід. *Університет і місто: стратегії та практики взаємодії* / Д. Шевчук, Л. Засекіна, О. Лагоднюк (ред.). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 188-201.

Особистий внесок здобувача: досліджено європейські моделі співпраці між університетами та містами для досягнення гендерної рівності, охарактеризовано приклади стійких рішень у цій галузі, визначено ключові фактори успіху та виклики, з якими стикаються університети і міські громади.

Статті у зарубіжних виданнях і наукометричних базах даних

17. Matushevych T. Transitional society: (Re)evolution of values. *Dialogue and Universalism*. 2017. *Special Issue*. P. 159-166.

Статті у фахових періодичних виданнях

18. Матусевич Т. Філософська парадигма наукової освіти: концептуальна експлікація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*. 2023. №24. С. 30-37.
19. Матусевич Т., Колесник Л. Демократія в освіті: ідеальне буття чи педагогічна реальність? *Філософія освіти = Philosophy of Education*.

2019. Т. 24. №1. С. 115-127. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-24-1-115-127>

Особистий внесок здобувача: проведено філософсько-освітній аналіз концепції демократії в освіті та її реалізації у практиці навчальних закладів, виявлено можливості та основні бар'єри на шляху впровадження демократичних принципів у педагогічному середовищі.

20. Матусевич Т., Колесник Л. Розвиток громадянської компетентності в рамках концепції НУШ: сучасні виклики для педагогічної освіти. *Філософія освіти = Philosophy of Education*. 2019. Т. 25. № 2. С. 240-250. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-13>

Особистий внесок здобувача: з філософсько-освітньої перспективи проаналізовано процес розвитку громадянської компетентності в контексті Нової української школи (НУШ), проведено аналіз сучасних викликів, що постають перед педагогічною освітою.

21. Матусевич Т. Громадянська освіта дигітальної доби: виклики та перспективи розвитку (огляд воркшопу "Дигітизація та громадянська освіта", 3-4 вересня, 2018, Марсель). *Філософія освіти = Philosophy of Education*. 2018. Т. 23. № 2. С. 265-269. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-23-2-265-269>

22. Eliopoulos P., Matusевич T. Knowledge management in transitional societies: Quo vadis? *Academic Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Series: Philosophy*. 2017. Issue 791. P. 3-7.

Особистий внесок здобувача: окреслено філософську перспективу управління знаннями у перехідних суспільствах, проаналізовано ключові фактори, що впливають на систему управління знаннями у контексті соціально-культурних трансформацій.

23. Матусевич Т. Протистояння й досі триває... (Реферативно-аналітичний огляд звіту Комісії з гендеру, нерівності та влади

Лондонської школи економіки та політичних наук (LSE)). *Філософія освіти = Philosophy of Education*. 2015. Т. 16. № 1. С. 212-219.

Матеріали конференцій

24. Matusevych T. Developing responsible citizenship in universities: The case of Poland. *Proceedings of I International Conference "Political and Economic Self-Constitution: Migration and Citizenship Education"*. Corinth, Greece: University of the Peloponnese. 2023. P. 53-57
25. Matusevych T. (2023). Developing responsible citizenship: Current EU educational policies. In *Food and environmental security in the conditions of war and post-war reconstruction: Challenges for Ukraine and the world: Materials of the International Scientific and Practical Conference, Section 4: Quality of Education and Humanitarian Science in Conditions of War and Global Challenges* (pp. 43-44). Kyiv: Ukrainian State University of Science and Technology.
26. Сайнс де Баранда Андухар К., Матусевич Т. UC3M4SAFETY – міждисциплінарний досвід створення безпечного середовища. В. П. Андрущенко (ред.), *Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу: збірник матеріалів міжнародного форуму*. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 37-42.
27. Матусевич Т. Технології штучного інтелекту в освіті для відповідального громадянства: концептуальні перспективи та етичні перестороги. *Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики: матеріали доповідей та виступів учасників Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 11 травня 2023 року*. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 41-45.

28. Co-creative problem solving and dialogic inquiry for addressing the artificial intelligence opportunities for education / Romero M., Clarà M., Isaac G., Barma S., Strutynska O., Matuskevych T. *Research and Innovation Action: Augmented Intelligence for Pedagogically Sustained Training and Education* (Session, 2023 June 2).
29. Matuskevych T. Education in the process of postcolonial transition. In *Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference "Challenges of Postcolonialism: Philosophy, Religion, Education"*. Kyiv, Ukraine. 2018. P. 24-25.
30. Matuskevych T. Eclecticism of values as an attributive characteristic of transitional society. *Філософія як культурна політика сучасності: тези доповідей V Всеукраїнської наукової конференції*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2017. P. 108-111.
31. Струтинська О.В., Матусевич Т.В., Ромеро М. *Штучний інтелект: виклики і проблеми для громадянського суспільства*. Освітня робототехніка: зб. наук. пр. за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції "Освітня робототехніка та штучний інтелект" (11-12 квітня 2024 р.). Дніпро: ЛІРА, 2024. С.31-3

Публікації в інших виданнях

32. Kolesnyk L., Matusévych T., Shaposhnikova I. Democracy in education: Examining the experiences, perspectives, and perceptions of democracy in primary teacher education in Ukraine. *Research Report, NAIR Publishing House*. 2020. 65 p.
33. Матусевич Т., Колесник Л. Європейські цінності та демократія. *Вступ до європейських студій* / Д. Шевчук, В. Лебедюк, О. Шершньова, Т. Стемпневський (ред.). Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2020. С. 278.
34. Коновалова М., Матусевич Т. До питання підготовки фахівців дипломатичної служби: використання III. *Derzhavne upravlinnya udoskonalennya ta rozvytok*. 2024. Т. 1 № 13. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.1.13>
35. Dovgyi S., Topuzov O., Galchenko M., Matusévych T., Revin F. Science-driven education as a precondition for the formation of the competitive Ukrainian economy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Т. 1. № 42. С. 474-483. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3683>

4. Вважати, що дисертаційне дослідження **Матусевич Тетяни Володимирівни «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства»** є самостійною, завершеною працею, яке відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. №1197.

5. РЕКОМЕНДУВАТИ

Виходячи з наведеного вище, кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова затверджує цей висновок і рекомендує дисертацію Матусевич Т.В. на тему: «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства» (науковий консультант — член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор Андрущенко В. П.), подану на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософських наук зі спеціальності 033 Філософія, до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Рішення прийняте одногосно.

Рецензенти:

- Заблоцький Віталій Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики;

- Свириденко Денис Борисович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО;

- Терепиций Сергій Олександрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики.

Завідувач кафедри
соціальної філософії, філософії
освіти та освітньої політики

Вашкевич В.М

Секретар кафедри

Процька С.М.